

İnsan-Tabiat İlişkisinin Hayata Etkisi

Dünyaya geldikten sonraki ilk dakikalardan itibaren duyu organlarımız ile dış dünyayı anlamaya ve anlamlandırmaya çalışır; etraftaki nesnelere elimize alır, ağızımıza götürür, onları tanımaya çalışırız. Bu tanıma çabamız, içinde bulunduğumuz ortamla bir iletişim içinde olmamızı sağlar. İnsan; daima kim olduğunu, nereden geldiğini, etrafında olup bitenleri anlamak ister ve anladıklarını anlamlandırarak kendisi ve çevresindekilerle irtibat kurmaya çalışır. Sadece insan değil yaratılmış olan tüm canlılar da içinde buldukları ortamla sürekli etkileşim halindedirler. Gözlerimizi açtığımız yuvada bir yandan gelişip büyürken diğer yandan o aile ortamında çevremiz ile ilişkilerimizin nasıl olması gerektiğini öğrenir, sosyal bir varlık olmaya çalışırız. Bu nedenle ilk etapta ailemizden aldığımız eğitim fazlasıyla mühimdir.

Tabiatla öylesine iç içeyiz ki. İnsanın yaratılma sürecine bakıldığında onun yapısında da önemli ölçüde tabiatın unsurları olduğu görülür. Grek tabip ve filozof olan Galen¹, dört unsur² ile dört keyfiyetin³ ahlât-ı erbaayı (kan, balgam, sarı safra ve kara safra) meydana getirdiğini öne sürmektedir. Bu ahlâtlardan her birinin, iki unsur ve keyfiyetle ilgili ve öteki ahlât ile aynı anda olmayan niteliklere sahip olduğunu belirtir. Ona göre bu dört ahlât, hayat faaliyetinin temelini şekillendirir; yani her birey, ahlâtın karışmış olmasına göre bir mizaca sahip olur. Dört ahlât arasındaki denge ve uyum her durumda özel bir dengesizlik tipine eğilim duyar; bazı kimselerin yumuşak huylu, yufka yürekli, içine kapanık, tembel melankolik vb. mizaçlı olmaları bundandır. Galen'in bu düşüncelerinden etkilenen pek çok Müslüman düşünür, tabiatın insan bedenine yaptığı etkinin yanı sıra onun mizacına olan tesirinin de olduğunu söylemektedirler.

Örneğin; Kindî,⁴ insanların karakterlerinin birbirinden farklı oluşunu, gezegenlerin hareketleri ve iklim farklılıklarıyla ilişkilendirir. Genel olarak ay-altı âlemdeki her çeşit oluş ve bozuluşun sebebi gezegenlerdir. Buna göre, gök cisimlerinin bize olan yakınlık ve uzaklığına, iniş ve yükselişlerine, hızlı ve yavaş hareketlerine, bir araya gelme ve ayrılma durumlarına göre bedenimizin, döllenme sırasında ve döl yatağında kazandığı yapıya (mizaç) göre ahlakta da bir farklılık olmaktadır. Mesela, ekvator bölgesinde yaşayan insanlar öfkeli ve saldırgandır. Aşırı derecede öfkeli (heyecanlı) ve şehvet güçleri de fazla olduğundan düşünceleri daima değişkendir. Buna karşın soğuk iklim kuşağındakiler sabırlı, vakarlı (heyecansız), dayanıklı, cinsi ilişkiye düşkün olmayan, çoğu namuslu ve aşırılıktan uzak kimselerdir. Normal bir

¹ İslâm kaynaklarında Câlînûs diye anılan Grek tabip ve filozofu.

İLHAN KUTLUER, "CÂLİNÛS", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/calinus>

² Ateş, hava, su ve toprak

³ Soğukluk, sıcaklık, kuruluk ve yaşlık

⁴ İlk İslâm filozofu ve Meşşâî okulunun kurucusu.

MAHMUT KAYA, "KİNDÎ, Ya'küb b. İshak", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kindi-yakub-b-ishak#1>

mizaca sahip oldukları için düşünme melekeleri güçlüdür. Aralarından araştırma yapan ve düşünce üreten çok çıkar, ahlakları da normaldir.⁵

Mesudî⁶ örnek olarak Türk'lerin yaşadığı bölgenin onlar üzerindeki etkilerini şu şekilde anlatır: "Türklerin yaşadığı yerler çok soğuk olduğundan ve güneş, vücutlarındaki nemi kurutamadığından, mizaçları soğuktur. Türk toprakları buradaki insanların yüz şekillerini etkilemiş, gözlerinin küçülmesine yol açmıştır. Hatta develeri de aynı etkiye maruz kalmış; bacaklarının kılmasına, boyunlarının kalınlaşmasına ve tüylerinin beyazlaşmasına sebep olmuştur." Gazzâlî⁷ de insanı oluşturan unsurların evreninkiyle benzerlik gösterdiğini vurgulamıştır. Dünyanın alt tabakalarında toprak, taş ve diğer sağlam malzeme bulunur, üst kısımlarında su ve hava vardır. Bir binanın temeli taş gibi sağlam, üst yapısının ahşap gibi, taşa nispeten zayıf yapılardan oluşur. Gazzâlî âlemdeki bu unsurların insanda da mevcut olduğunu; onun da vücut çatısının kemikler, üst yapısının ise hafif öğelerden oluştuğu şeklinde analogiyle konuyu açıklamaya çalışır.

Hipokrat⁸'ın ise konu hakkındaki görüşleri şu şekildedir: "Hava durumlarındaki değişiklik, insanlarda da değişikliklere yol açar. Bu yüzden bazen öfkeli, bazen sakin, bazen kederli, bazen neşeli olurlar. Hava durumu normal seyrinde gittiğinde insanların halleri ve ahlakları da normaldir. Ruhun gücü vücudun mizacına, beden mizacı hava şartlarına bağlıdır. Bir soğuyup bir ısınırsa ekinler de bir olgunlaşır, bir ham kalır. Bazen çok olur, bazen az. Bazen sıcak olur, bazen soğuk. İşte insanların yüz şekilleri ve karakterleri de bunlara göre değişir. Hava mutedil olduğunda ekin de mutedildir, insanların suretleri ve karakterleri de." İbnü'n-Nefis⁹ yeryüzü şekillerinin insan mizacı üzerindeki etkisini, kuzeyde yaşayanların soğğun şiddetinden dolayı cesaretli, kalplerinin katı ve acımasız oldukları örneğiyle açıklar. Şehirlilerin cesaretinin az olduğunu ifade etmektedir. *Risâletü'l-a'zâ* isimli eserinde insan organizmasının yapısını, işleyişini ve organların yararlarını kaleme almış, fizyolojiden hareketle canlılık karakterine dair sonuçlara ulaşılacağını anlatmıştır.

⁵ Turgut, A. K. (2013). İbn Haldun Felsefesinde Tabiat-İnsan İlişkisi. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(31), 173-190.

⁶ *Mürüccü'z-zeheb* adlı eseriyle tanınan tarih ve coğrafya âlimi, seyyah.

Casim Avcı, "Mes'ûdî", Ali b. Hüseyin", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/mesudi-ali-b-huseyin>

⁷ Mustafa Çağrırcı, "Gazzâlî", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/gazzali#1>

⁸ Tıbbın babası sayılan İlkçağ'ın en ünlü hekimi.

Esin Kahya, "Hipokrat", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/hipokrat>

⁹ Küçük kan dolaşımını keşfiyle ünlü hekim ve düşünür.

Esin Kahya, "İbnü'n-Nefis", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibnun-nefis>

İbn Haldun¹⁰ *Mukaddime*'nin 'Birinci Bab'ında umran ilminin temelini oluşturan ilkeleri altı mukaddimede ele almaktadır. Özellikle üçüncü ve dördüncü ilkelerde konumuzla ilgili hususlara değinmiştir. Üçüncü ilkede; sert havanın, insanın rengi ve pek çok davranışı üzerindeki etkisini; dördüncü ilkede ise, havanın insan ahlakına tesiri konularını işlemektedir. Üç, dört ve beşinci iklim bölgelerinde ilim, sanat, bina, giyecek, yiyecek, meyvelerin hatta canlıların gayet olması gerektiği gibi özellikler taşıdığını belirtir. Filozofa göre beden, renk, ahlak ve din bakımından en mutedil insanlar söz konusu iklim bölgelerinde yaşarlar. Kendisi iklim ve yer şekillerinin insan karakterine etkisini şu şekilde değerlendirmektedir: Deniz kenarında yaşayan insanlar havada fazla hararet birikmesi nedeniyle hafif, keyfine düşkün olurlar. Havası soğuk olan yerlerde yaşayan kimseler ise hüzünlü, kaygılı olurlar. Filozof, iklimin ve yaşanan bölgenin insan üzerindeki olumlu veya olumsuz etkilerine değinirken, kent yapısı ile insan sağlığı arasında da ilişki kurmaktadır. Günümüze baktığımızda var olan bu sağlıksız kentleşme tabiat-insan ilişkisinin bir başka boyutunu oluşturmaktadır. Bu mesele hakkında İbn Haldun, şehri kurarken dikkat edilmesi gereken hususları şu şekilde açıklar: "Bu konuda öncelikle üzerinde durulması gereken husus, şehrin havasının hoşluğu ve sağlığa faydasıdır. Eğer şehirleşme; havası durgun, hastalıklı, pis kokulu, zararlı su yatakları ve rutubetli, pis yerlerin etrafına kurulursa, o şehirde yaşayan insan ve hayvanların hastalığa yakalanması kaçınılmazdır." Şu an yaşadığımız yerlerde kurduğumuz fabrikaların, petrol istasyonlarının ne kadar sakıncalı olduğu ise herkesçe tartışılmaz bir gerçektir. Bu açıdan

Resim: Itai Raveh

¹⁰ Meşhur tarihçi, sosyolog, filozof, siyaset ve devlet adamı.

Tahsin Görgün, "İbn Haldun", TDV İslâm Ansiklopedisi, <https://islamansiklopedisi.org.tr/ibn-haldun#2>

bakıldığında; sanayileşmiş ülkelerde başlıca ölüm nedenleri, kalp hastalığı, kanser ve inmeler gibi kronik hastalıklarken, gelişmekte olan ülkelerin birçoğunda ise en büyük ölüm nedenleri beslenmeye ilişkin olanlar ve bulaşıcı hastalıklardır.

Yaşadığımız yerdeki iklim değişimleri aşırı boyutlara ulaştığında insanın hem fiziksel hem ruhsal sağlığı üzerinde olumsuz etkiler oluşturmaktadır. Yeşil alanların bu denli azalması, gürültülü ve stresli bir yaşam tarzı, ruh sağlığımız üzerinde fazlasıyla etkilidir. Tarım arazilerinin imara açılması, nehir yataklarına binalar inşa edilmesi, yüksek binalarla hem estetik hem tabii tahribatların gerçekleşmesi, enerji kaynaklarının azalması, hava, su ve toprak kirliliği, orman alanlarının tahrip edilmesi, ozon tabakasının delinmesi gibi birçok etmen sebebiyle geri dönüşümü zor ya da mümkün olmayan çevre problemleri yaşanmaktadır. Önceden çevre çok daha kolay ve daha hızlı şekilde kendini yenileyebiliyordu günümüzde bu, bir hayli uzun süren ve oldukça zorlu bir yolculuk haline gelmiştir. İnsanoğlunun çevresel bozulma üzerindeki etkisi ise geçmişten günümüze sürekli artmıştır. Bu nedenle insan devamlı tabiata karşı büyük bir ihtimam göstermeli ve tabiatla ilişkisini sağlıklı bir düzeyde tutmalıdır. Elinden gelenin en iyisini yapmalı, tabiata ve diğer canlılara karşı sorumluluklarını yerine getirmelidir. Tabiatın, bugün var olan ve yarın var olacak tüm mahlûkata ait olduğunu unutmayıp tabiata karşı gözetmesi gereken haklarını layıkıyla yerine getirmelidir.

Kaynakça

10.22559/folkloredebiyat.2017.56 folklor/edebiyat, cilt:23, sayı:92, 2017/4

İbn Haldun Mukaddime: “Havanın insan ahlakı üzerindeki tesirine dair” :

<https://youtu.be/SKs9CmsEhuw?t=6619>

KULA, Naci. “Kur’an Işığında İnsan - Çevre İlişkisinin Ruh Sağlığı Açısından Önemi”. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/1 (Ocak 2000).

TURGUT, A. K. (2013). İBN HALDÛN FELSEFESİNDE TABİAT-İNSAN İLİŞKİSİ. Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi(31), 173-190.